

**A BESZÉD ÉS NYELVI FEJLŐDÉS ZAVARA
ESTEISMERTETÉS**

KONZULENS TANÁR:
GEREBEN ANITA

KÉSZÍTETTE:
SOMOGYI ÉVA

KECSKEMÉTI FŐISKOLA
TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLAI SZAK
NYELV-ÉS BESZÉDFEJLESZTŐ KÉPZÉS
2011

MOTTÓ:

„Teljes birtokában lenni a nyelvnek, melyet a nép beszél: ez az első, s elengedhetetlen feltétel” (Kazinczy Ferenc)

A beszéd/ nyelv természetes és magától értetődőnek tűnő jelenség, amely akkor kelt igazán feltűnést, ha annak megszokottól eltérő, nem tipikus használatával, rendellenességével találkozunk.

Tudjuk, hogy a nyelv eszköze az emberek közötti kommunikációnak, szükséges ahhoz, hogy sikeresen tudjunk másokkal kapcsolatot teremteni, információt cserélni. Egyben eszköze a társadalmi értékek, ismeretek és tudás közvetítésének, a logikus gondolkodásnak is. Ezért minden olyan személy, aki hátrányt szenved a beszéd/nyelv birtoklásában, használatában, ennek következményeit a személyiség különböző működési területein hordozni fogja.

Dolgozatomban a nyelv-és beszéd zavarainak elemzésével foglalkozom. Téma választásomat szakmai és személyes szempontok indokolják.

Óvodapedagógusként egyre többször találkozom olyan kisgyermekkel, akik óvodába lépéskor még nem vagy alig beszélnek, illetve beszédfejlődésükben eltérések, rendellenességek tapasztalhatóak. A témakörrel személyes indokok miatt is évek óta hangsúlyozottan foglalkozom, mivel szülőként is ezzel a problémával állok szemben. Az elmúlt évek során figyelemmel tudtam kísérni a korai időszakról kezdve gyermekem nyelvi fejlődésének sajátosságait, a megjelenő deficiteket, eltéréseket és ezek hatását általános fejlődésére. E közben képet kaptam a diagnosztikus és terápiás eljárások szerepéről, hatékonyságáról. Természetesen gyakorlati tapasztalataimat igyekeztem elméleti ismeretekkel megerősíteni. Tanulmányoztam az egyes tudományágak eredményeit, leírásait és összevettem azokat saját megfigyeléseimmel. Ez a folyamat tette nyilvánvalóvá számomra, hogy milyen összetett, a gyermek egész személyiségét befolyásoló jelenségről van szó és ösztönzött arra, hogy esetét bemutatva átfogó elméleti-gyakorlati elemzést készítsék a témáról.

A szakdolgozat célkitűzése.

Dolgozatom célja a nyelvi fejlődés zavarának többszemponú megközelítése, értelmezése a bemutatott gyermek személyiségfejlődésének nyomonkövetése alapján.

A szakdolgozat kérdés feltevései.

- Melyek azok a sajátos kritériumok, amelyekkel az eltérő nyelvi fejlődés meghatározható?
- Milyen hatása van az eltérő nyelv fejlődésnek a gyermek kognitív és szociális fejlődésére?
- Milyen terápiás lehetőségek alkalmazásával csökkenthetőek a hátrányok?

Kutatási módszerek, eszközök:

Induktív kutatási stratégia:

- Megfigyelés – feljegyzések
- Dokumentumelemzés – anamnézislap
kéességvizsgáló tesztek
szakértői vélemény

Induktív kutatási stratégiám alapja az empiria, a valóságból gyűjtött adatok elemzése, általánosítása. Ezen belül a leíró stratégiát alkalmazom az eset bemutatása, a sajátosságok feltárása során.

Módszereim feltáró jellegűek:

- Megfigyelés – a gyermek fejlődésére, tevékenységeire vonatkozó feljegyzések, érdekes, lényeges elemek rögzítése hosszútávú, résztvevő megfigyeléssel
- Dokumentumelemzés – adatgyűjtés, következtetések levonása, megalapozása, a gyermek által megoldott teljesítménytesztek, hivatalos írásbeli vélemények, összegző dokumentumok elemzésével

A nyelvi fejlődés zavarának értelmezési szempontjai

A gyermekek többsége minden gond nélkül elsajátítja anyanyelvét. Kialakul nyelvi kompetenciája, vagyis anyanyelvét értő és használó beszélővé válik.

Ismeretes azonban azoknak a gyermekeknek a problémája, akiknél a fejlődés korai szakaszától kezdve fennáll a nyelvsajátítás lassú üteme, sajátos iránya. A hazai és nemzetközi szakirodalom az elmúlt évtizedek során számos fogalmat használ a probléma jelölésére. Ezeknek a terminusoknak a használata ma sem teljesen egységes, ezért az értelmezés és rendszerezés meglehetősen nehéz.

Dolgozatomban a hazai szaktekintélyek – Gósy Mária, Gerebenné Várbíró Katalin, Kas Bence, Fehérné Kovács Zsuzsa – tudományos eredményeit felhasználva igyekszem többszempontból megközelíteni, értelmezni, összefüggéseiben feltárni ezt a bonyolult nyelvi zavart.

A szintézis eredményeként körülhatárolhatók a jelenségkört lefedő tartalmi elemek:

- A nyelvi rendszer működésének sajátos zavara, amely a nyelv minden tartományára kihat.
- Azoknak a képességeknek az eltérő fejlődése, hiányossága, amellyel a gyermek a nyelvi információt felfogja, feldolgozza, nyelvi szándékait kifejezi.
- A zavar a fejlődés korai szakaszától veleszületetten fennáll.
- Nincs jelentős neurológiai vagy szenzoros eltérésre utaló jelzés.
- A nyelvi produktivitás alacsony szintje,
- beszédértési elmaradás, szabálytanulás lassúsága,
- egyéb nem nyelvi kognitív részképesség zavarok jellemzőek.
- Az egyéni klinikai kép sokszínű tünetegyüttest mutathat a súlyossággal összefüggésben

Korszerű diagnosztika és terápia

A nyelv-és beszéd fejlődés zavara összetett jelenségként, speciális csoportot képvisel a logopédiai diagnosztikában.

Az értelmezésből kiderül, hogy a nyelvi rendszer különböző súlyosságú érintettsége alapján a tünetegyüttes sokszínű megjelenési formájával találkozhatunk az egyes esetekben. Ez különösen fiatal életkorban több diagnosztikus kérdést is felvet.

Nehézséget jelenthet a tipikus nyelvfejlődés egyéni variációitól való elkülönítés. A nyelvelsajátítás kezdete és idői lefutása, üteme jelentős egyéni eltéréseket mutathat a tipikus beszédfejlődési szakaszokat tekintve. Ezek az eltérések azonban nem befolyásolják a folyamat jellegét és a későbbiekben zavarmentes fejlődést biztosítanak.

Ezzel összefüggésben diagnosztikus értékű a nyelvi fejlődési zavar és a megkésett beszéd fejlődés elhatárolása. A megkésett beszédfejlődés esetében lassúbb fejlődési ütemről, vagyis mennyiségi eltérésről, a beszédfejlődési zavar esetében pedig sajátos ütemről és irányról, vagyis mennyiségi és minőségi különbségekről van szó.

A diagnosztikus folyamat az anamnesztikus adatok megismerésével és a gyermek pedagógiai szempontú megfigyelésével kezdődik. Ennek során megfigyelik a gyermek viselkedését, játék tevékenységét, kommunikációját, mozgását, együttműködési készségét, egyéni sajátosságait vagyis általános képet nyernek a személyiségéről. Ez után differenciál- és folyamat diagnózis formájában kerül sor az egyes területek vizsgálatára.

Alapvető szempont a hallásállapot, valamint a beszédészlelési és megértési rendszer tüneteinek feltárása. A hallássérülés kizárásához elengedhetetlen a szakorvosi vizsgálat.

A csoportba tartozó gyermekek éphallásúak, ám jelentős részüknél ún. enyhe fokú vezetési típusú halláscsökkenés tapasztalható. Ennek oka általában a tartósan fennálló hurutos állapot, megnagyobbodott orrgaratmandula. Ennek következtében a hangrezgések csak kisebb mértékben jutnak el a belső fülbe. A nyelvelsajátítás kezdetekor a hallási szint hosszan fennálló károsodása negatívan befolyásolhatja a hangok elemzését, felismerését, differenciálását, ez által állandósult percepció és feldolgozási problémákat idézhet elő.

A klinikai kép tisztázásához tartozik a mentális állapot és a kognitív képességek vizsgálata. Mivel a verbális képességek is az intelligencia részét képezik, ezért a nyelvi fejlődésben elmaradott gyermekek intellektuális képességeinek megítélése nehézséget jelenthet. A vizsgálati eljárások során a nem-verbális standardizált tesztek (SON, Raven) részesítik előnyben az intelligencia mérésére. A klinikai tapasztalatok azt mutatják, hogy a nyelvi elmaradást mutató gyermekek intellektuális összteljesítménye többnyire a normál övezetbe esik, de megfigyelhető szórás az övezeten belüli és az átlag feletti teljesítmény esetében is.

Lényeges kérdés a kognitív profil feltárása, azaz hogy milyen nem nyelvi területek érintettek.

A nyelvi fejlődés zavarai nagyon gyakran társulnak a részképesség zavarok különböző megjelenési formáival. Ezért a vizsgálatok kiterjednek a percepció folyamatok (vizuális-nagyság differenciálás, forma-szín egyeztetés, ritmus-szerialitás) , a lateralitás, a vizuomotoros koordináció, emberábrázolás, figyelem és emlékezet szintjének felmérésére.

Természetesen alapvető diagnosztikus szempont a nyelvi képességek vizsgálata, a nyelvi rendszer érintettségének megállapítása.

A beszédvizsgálatok kiterjednek a beszédszervek állapotának és működésének, az artikuláció, a gyermek kifejező készségének, passzív és aktív szókincsének, verbális emlékezetének, valamint a beszédészlelés- értés és a nyelvtani rendszer aktuális állapotának felmérésére.

A fenti szempontok rámutatnak, hogy a nyelvi fejlődési zavar diagnosztizálásához komplex gyógypedagógiai – pszichológiai szemlélet szükséges. A nyelvi fejlődésben tapasztalható nagyfokú egyéni eltérések miatt a diagnózis 4 éves kor előtt nem mondható ki teljes bizonyossággal. Ez az az életkor, amelyet elérve megítélhető, hogy átmeneti fejlődési egyenetlenségről vagy a nyelvi rendszer építményére ható tartós problémáról van-e szó.

Hangsúlyos diagnosztikai pont a nyelvi zavar mihamarabbi felismerése és a lehető legkorábbi életkorban megkezdett fejlesztés. A korai felismerés és fejlesztés olyan gyűjtő fogalom, amely a gyógypedagógiai, pszichológiai, orvosi felismerést, ellátást és a sokirányú ún. komplex fejlesztést (értelmi -, mozgás-, beszéd-, magatartás területén) egyaránt tartalmazza. Alapja a zavarjelenség komplex feltárása, differenciál és fejlesztési diagnózis felállítása, valamint komplex terápia biztosítása a beszéd illetve a beszéden kívüli funkciók együttes fejlesztésén keresztül. A terápia középpontjában természetesen a beszéd-és nyelvi fejlesztés áll, ennek erősítése segíti a gyermek értelmi fejlődését és szociális tanulását, vagyis komplex személyiség-és készségfejlesztést magába foglal.

Esetismertetés

Az eset egyik lehetséges példája a nyelvi fejlődési zavar egyéni megjelenési formájának.

A gyermek fejlődésének nyomonkövetése során az előbbi diagnosztikai szempontoknak és folyamatnak megfelelően részletesen tárom fel a jellemző jegyeket a személyiség különböző működési területein a korai időszaktól az iskolába lépésig.

Ezzel párhuzamosan bemutatom az intenzív komplex fejlesztés sokrétű és sokszintű feladatait a logopédiai, a mozgás(Ayres, gyógylovglás) és a home training területein.

A terápia hatékonyságát a gyermek fejlődését mérő vizsgálatok mutatóit összehasonlító táblázattal szemléltetem.

Rövid összefoglaló:

A gyermek 2002-ben született. Anamnézisében leírt körülmények nem utalnak előrevetíthető problémára.

Mozgásfejlődése kis eltérésekkel a tipikus ütemben zajlott. Nagy mozgását a későbbiekben enyhe labilitás, diszszonancia jellemezte. A mozgáskoordinációs nehézség finommozgásának, grafomotoros készségének gyengeségében ugyancsak megmutatkozott.

Magatartása félnék, de barátságos volt, különösen a gyerekekkel szemben. Nem szeretett egyedül tevékenykedni, igényelte a társas együttlétet. Kommunikációs nehézségeit metanyelvi eszközök alkalmazásával és megfigyeléses- minta követéssel igyekezett ellensúlyozni.

Beszédfejlődése kezdeti szakaszában még nem észleltünk problémát. Figyelt a hangokra, aktívan gögicsélt, majd gagyogott. Másfél éves korában kezdett szavakat utánozni egy-egy szótag erejéig. Ez az elhúzódó átmeneti szakasz a gagyogás és beszéd között kb. 2 és fél éves koráig tartott. Ebben az időszakban jellemzően szótagokkal, nehezen érthető rövidített, torzított „szavakkal” és ezeket kísérő illetve helyettesítő gesztusokkal mutogatással kommunikált. Beszédértése és produkciója egyaránt teljesen szituációfüggő volt.

A későbbiekben tapasztalható volt ugyan némi javulás, többet és tisztábban beszélt, de még mindig jelentősen elmaradt az életkori normától. Beszéd kedve és artikulációja javult, de szókincese lassan gyarapodott. Közléseire jellemzőek voltak a szómondatok, a rövid két szavas közlések és a grammatikai elemek alkalmazásának hibái. Beszéd értése jelentősen támaszigenyes volt, vizuális megerősítésre szorult. Nyilvánvalóvá vált, hogy legalább másfél – két éves lemaradása van a nyelvelsajátítás folyamatában, ezért szakemberhez fordultunk.

Elkezdődött a diagnosztikus folyamat.

A hallásvizsgálat eredményeként megállapították hallásának épségét. Mind a mellett enyhe vezetési típusú hallás zavart diagnosztizáltak, amelyet a gyakori hurutos állapot, az orr-és garat mandulák együttes túltengése okozott. Ezt követően neurológiai vizsgálat (CT is) történt. Ennek eredménye kielégítő volt, kimutatható kognitív funkciók deficitet nem tapasztaltak. Valószínűvé vált, hogy a zavar „csak” a nyelvi területet érinti.

Majd komplex gyógypedagógiai-pszichológiai vizsgálatot végeztek 2006 szeptemberében.

A vizsgálatok megállapították, hogy Anna beszédfejlődés feltehetően organikus okok miatt akadályozottan indult. A beszéd motoros és szenzoros területén is tapasztaltak nehézségeket. Értelmei fejlettsége életkorának megfelelő, de részképesség- gyengeségeket több területen is észleltek. Prognosztikailag megnyugtatónak ítélték, hogy beszédfejlődés nincs, kommunikációra nyitott, valamint értő módon szerető, támogató családban él.

A szakértői vélemény diagnózisa: F80.9 – Akadályozott beszéd és nyelvi fejlődés F80.2 - Szenzoros integrációs zavar

Fejlesztési javaslat: Intenzív komplex fejlesztés.

- heti 3-4 alkalommal történő egyéni logopédiai kezelés
- párhuzamos mozgás fejlesztés (alapozó, Ayres, TSMT)

A két évig tartó komplex terápia hatására Anna lassú, egyenletes fejlődést mutatott a beszéd, mozgás és a kognitív funkciók területén is.

A szakértői bizottság felülvizsgálatára iskolába lépése előtt 2008. októberében került sor.

A vélemény megállapítása szerint értelmi fejlettsége életkorának megfelelő. A feladatok jó megoldására motivált. Beszédfejlődési zavara, grammatikai feldolgozási és szerialitási nehézségek miatt iskolai éve kezdetén még intenzív logopédiai megsegítésre szorul. / heti 3* 1 óra/. Emellett integrált keretek között a többségi általános iskolában eredményesen oktatható. Előre mutató kiinduló pont a gyermek jó intellektusa, melyben a kompenzáció lehetőségei adóttak.

Az iskolakezdés akadálymentesen zajlott.

A magas osztálylétszám ellenére hamar beilleszkedett, megszerette osztálytársait és a tanítókat.

Olvasási teljesítménye átlagos. Szövegértése kisebb egységek, mondatok viszonyában jobb, összefüggő szöveg esetén megerősítésre szorul. Írásképe szabálytalan ceruzafogása ellenére rendezett, jól tájékozódik a hármás vonalközben. Betűismerete megfelelő, tollbamondás után is képes alkalmazni.

Számolási képessége gyengébb, teljesítménye hullámzó. Az alapműveleteket 20-as számkörben pontosan végzi. A szöveges feladatok pontos értelmezésében kis segítséget igényel.

Eddigi iskolai teljesítménye alapján összességében elmondható, hogy Anna az elvárható követelményszintet átlagos övezeten belül teljesíti.

Fejlődésének nyomon követése alapján, a rá jellemző sajátosságok feltárásával igyekeztem rámutatni a zavarjelenséget meghatározó sokszínű tünetegyüttesre. Ezek a tünetek jórészt megegyeznek a probléma körülhatárolásakor meghatározott kritériumokkal.

Esetünkben ezek a következők:

- A zavar a nyelvi rendszer egészét érinti, mennyiségi és minőségi eltéréseket jelent. Későn kezdett el beszélni, beszédfejlődése sajátos ütemben és irányban zajlott. A nyelvi produktivitás alacsony szintje jellemezte, de ez a későbbiekben jelentősen javult. Beszédértési nehézségek, dysgrammatizmus, szabálytanulás lassúsága jellemzi.
- A beszéd- és nyelvi fejlődés akadályozottsága kihatott kognitív fejlődésére is. Társuló tünetként részképességgyengeségek (téri tájékozódás, taktilis-kinesztetikus észlelés, szerialitás, mozgáskoordináció zavara) jelentkeztek. Jó intelligenciája ellenére nyelvi hátrányai nagy mértékben befolyásolták ismeretszerzése minőségét és gondolkodásának fejlődését. Ez következményként nagy valószínűséggel tanulási nehézséghez vezet a későbbiekben.
- Szociális fejlődésében szerencsére nem jelentkeztek a tipikusnak mondható másodlagos magatartási és egyéb pszichés tünetek. Anna kommunikációra nyitott, kedves barátságos személyiség.

Összegzés

A nyelv és beszéd zavarai közvetett módon kihatnak a gyermek fejlődésének minden területére. Befolyásolják a megismerő tevékenységet, az ismeretszerzés folyamatát, a kognitív fejlődését és a szociális fejlődését is. Összetett és a személyiségfejlődés egészére kiható problémákról van szó. Nagy jelentőségű a pontos diagnosztika és a korai komplex fejlesztés, amelyek segítségével a rendellenes működések, deficitek feltárhatók és bizonyos mértékig korrigálhatók. Ezáltal csökkenthetjük a gyermek kommunikációs hátrányait, elősegíthetjük nyelvi kompetenciájának kialakulását és ezzel társadalmi integrációját.

Felhasznált irodalmak jegyzéke

1. Fejlődési diszfázia, Szerk.:Gerebenné Várbíró Katalin, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola 1995
2. Gerebenné Várbíró Katalin: A beszédfejlődési elmaradás korai felismerése, hatása a pszichikus fejlődésre, Tanulmányok a beszédjavítás köréből I., Szerk.: Vinczéné Bíró Etelka, Országos Pedagógiai Intézet, Bp. 1986
3. Gerebenné Várbíró Katalin: A nyelvi fejlődés zavarának értelmezése, Fejlesztő Pedagógia 1990/11
4. Fehérné Kovács Zsuzsa: A gyermeki nyelvfejlődés logopédiai szempontú értelmezése, Fejlesztő Pedagógia 2007/2
5. Fehérné Kovács Zsuzsa: Diszfáziás gyermekek terápiájáról, BGGYTF Tudományos Közleményei X. évkönyv, Szerk.: Pálhegyi Ferenc, Bp. 1987
6. Fehérné Kovács Zsuzsanna: A beszédzavarok logopédiai rehabilitációjáról, Fejlesztő Pedagógia 2009/1
7. Gósy Mária: A beszédészlelés és a beszédmegértés folyamatának zavarai, Fejlesztő Pedagógia, Szerk.: martonné Tamás Márta, ELTE Eötvös Kiadó Bp. 2002
8. Gósy Mária: pszicholingvisztika, Osiris, Bp. 2005
9. Gyermekkorai beszédészlelési és beszédmegértési zavarok, Szerk.: Gósy M. NIKOL Bp. 1996
10. Lengyel Zsolt: A gyermeknyelv, Gondolat, Bp. 1981
11. Csabay Katalin: A beszéd fogyatékosok diagnosztikája, Fejlesztő Pedagógia 2007/2

12. Kas Bence: A nyelvi fejlődés zavarai, GYOSZE 2001 Különszám
13. Kas Bence: Nyelvfelődési vizsgálatok, logotanszek.barcsi. hu, 2001. 03.11
14. Szvatkó Anna: Hiszen ez játék! Szenzoros integrációs terápia a fejlesztésben, Fejlesztő Pedagógia, Szerk.: Martonné, ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 2002
15. Németh Erzsébet- S. Pintye Márta: Mozdul a szó... Logopédiai Kiadó Bp. 1995
16. Bozori Gabriella: A gyógypedagógiai lovaglás és voltizálás, Magyar Lovasterápia Szövetség Bp. 2002